

viselő sörözőig, a piaci bádorpultoktól a vizezett sört csapoló füstös pincehelyiségekig. A visszatartott nevetéstől könnyes szemmel hallgattuk a *Mupett Show*ból előlépett hatalmas figurák összefüggéstelen történeteit, zagyva monológjait, téveszméit, világmegváltó terveit. Bár panaszai egyre szaporodtak, az orvosoktól való páni félelme okán szóba se jött, továbbra se, hogy egészségügyi ellátásnak vesse alá magát. Nehogy még a végén helyben hagyják, megerősítsék saját diagnózisát. Egyszer aztán átszakadt a gát mégis, rámosolygott a szerencse egy, a *Lilla* bárban rendelő orvos személyében, aki ott helyben kivizsgálta: megnézte a torkát, megkopogtatta a hátát, megmérte a vérnyomását a bárpulton, s azonnali halálokot nem diagnosztizált. Rögtön meglett a bizalom.

Mostanában ritkán látom. Nehezen mozdul, nehezen mozdulok. Mondják, megöregedett. Jómagam nem érzékelem ennek jeleit alkalmi találkozásainkon. Mindig is ilyen volt hiszen. Öreg. Egy fanyar humorú, mélyérzésű, melegszívű ember, aki egyenes gerinccel, elvtelen alkuk, kompromisszumok nélkül betegeskedte át az elmúlt évtizedeket. Jobbulást, drága Géza, ne érjen baj és ne fájjon semmi – ezt kívánom erős kötődéssel, szeretettel a születésnapodon.

Faltól falig

A 75 ÉVES ACZÉL GÉZÁVAL JUHÁSZ TIBOR BESZÉLGET

Juhász Tibor: Szerkesztőként, főszerkesztő-helyettesként, végül pedig főszerkesztőként voltál alakító részese az *Alföld* folyóirat történetének. 38 éven át gondoztad a lapot, nyilvánvaló, hogy szerkesztői pozícióid mellett ez idő alatt több minden változott a pályádon. Visszatekintve milyen összefüggések mutatkoznak meg előtted e változásokat illetően? Az alkotói praxisod hangsúlyainak elmozdulásai például egybeestek-e a laphoz fűződő feladatköreid alakulásával?

Aczél Géza: Erre a bonyolult kérdésre valóban csak a pálya vége felől lehet némileg hiteles választ adni. Némileg, mondom, mivel ez a közel négy évtized nemcsak az ember magánéletében, hanem az ország társadalmi-politikai és művészeti szférájában is számos változást hozott. A szerkesztésbe néhány évig a Magyar Intézet munkatársaként már az egyetemen belekóstolhattam, mikor az iskolateremtő Barta János professzor úr famulusaként a *Studia Litteraria* tudományos évkönyvének olvasó-szerkesztője lettem. Később pedig megromlott látása miatt utolsó tanulmánykötetei szövegét gondoztam. Fontos évek voltak. Közről figyelhettem egy nagy szellemi formátumot, kinek szigorúsága, értéktisztelete és szakmaszeretete tőlem sem volt idegen. Tehát ha valamiféle konstans értékrendet vihettem későbbi szerkesztői pályámra magammal, nagyjából ezek lehettek azok. A lapszerkesztést mindig is önálló műfajnak tekintettem, a folyóirat szerintem 20. századi irodalmunk vezérfonala volt. Az 1978-ban alakult új szerkesztőség, úgy hiszem, egységesen lépett túl a jelentős vidéki folyóiratokat állandóan rémisztő provincializmuson és dilettantizmuson, s vált hivatalos szakmai körökben vidéken szerkesztett országos fórummá. A rendszervál-

tást követően megbolydult az ország teljes művészeti élete. A zavaros pártok özönöltek, a szabadság ihletett éveiben pedig újjáéledt a látenszen mindig is meglévő kultúrharca, az ideológiai szakadék a korábban népi és urbánus ellentétek mentén szélsőségesen tovább mélyült, a támogatási rendszer szétesett. A kádári ízlésuralom után viszont több évtizedes lemaradásunk a nyugatról beáramló tudományos elméletek és korszerű szépirodalmi életművek hatására gyorsan csökkenni kezdett, itthon alig ismert irányzatok hálózta be a kulturális életet, és színre lépett egy nagyon erős fiatal nemzedék. Az irodalom paradigmaváltásnak nevezett időszakát éljük. Mikor rangidősként, a hivatalos szervek támogatásával szó szerint nyakamba szakadt a szerkesztőség összes gondja, úgy láttam, a lap stabilitása, értékeinek megőrzése és további korszerűsítése az elsődleges feladat. Ebben olyan felkészült és ambiciózus kollegáim segítettek, mint Mészáros Sándor, Keresztury Tibor és Szirák Péter. Ugyanakkor a nagy szellemi kavardásban, a különféle irányzatok szorításában úgy éreztem, a várható végeláthatatlan belső viták, személyes izléselfogultságok konfliktusai helyett szándékaim ellenére most az egyszemélyes irányítás és felelősségvállalás felé kell terelni a munkamódszereket. Részemről nyilván számos kisebb-nagyobb hibával, feszültséggel, de azért nem minden konszenzus nélkül. Gondolom, hasonló helyzeteket főszerkesztő társaim is bőven átéltek szerte e hazában. De a legfontosabb mégiscsak az volt, hogy folyóiratunkat kételyek nélkül továbbra is a műfaj élvonalában jegyezte az autentikus szakma.

Juhász Tibor: Miért döntöttél úgy 2015-ben, hogy átadod a főszerkesztői posztot?

Aczél Géza: Kicsit korábbról indítanék. A '70-es évek második felétől kezdtek függetlenedő kis szellemi szigetekké válni a különböző fórumok. Érdekes módon elsősorban a vidékiek, mintegy óvatos kísérleti terepekké az elbizonytalanodó kultúrpolitikában. Elsősorban az *Alföld*, a *Tiszatáj*, a *Jelenkor* kezdte magába építeni az addig jóformán tiltott határon túli magyar és a nyugati szórványirodalmakat, tudományos fórumokon is fel-felbukkantak a hazai kulturális életet erősen bíráló dolgozatok, évtizedes késésekkel a korszerű filozófiai-esztétikai irányzatok, a szocreál ellenére sokáig a könyvterjesztésből elterelt világhírű remekművek. Igen ám, de ez a nyitás a rendszerváltás igényével fokozatosan a figyelem előterébe került, így a politikai közéletet élénkítette, kétségtelenül az irodalom kárára is, mely addig a háttérben saját vállán cipelte a lázongásra ingerlő életkörülményeket. Ez önmagában természetes, de a közös súlytól megszabadulva elemi erővel szakadt szét az emberiség alantas ösztöneitől hatalomra és vagyonra áhító tömeg, gyorsan újra nyíltak rendszeralakító fejekben az egymást régtől gyűlölő pártok, a haszonszerzés illúziója nélkül még magam is megbódultam a lakiteleki őszben. Márpedig ebből a közegből a laikus testvérek és a moralitásra hajlamosok hamar kihullottak, a táblára nagy számban törtetők és gengszterek zuhogtak. Mai napig is egyfajta naivitással mormolom magamban, ki volt az az őrült, aki egykor kiirthatatlanul a pártokat mint olyanokat kitalálta, elvtelen gombnyomkodásra és a személyiséget romboló szervilizmusra kárhóztatva múltat és jövőndőt. Sokan kezdtünk elhúzódni, természetesen elsősorban az idősebbek, ettől az idegen világtól, elfáradtunk, és nem kis fásultsággal kezdtük átértékelni elszállt életünket. Az átlagos nyugdíjashoz képest nekem talán az adott megkönnyebbü-

lést, hogy az embert mindig is elsősorban biológiai lényként fogtam föl, hisz ez az az egyetlen tény, mely születéstől az elmúlásig egész létezését lefedi. A közbeeső téblábolásokat most hagyjuk.

Juhász Tibor: 2013-ban a *Literának* adott nagyinterjújában elárultad [Jánossy Lajos, Keresztury Tibor: *Ac[z]élváros, avagy a keleti nyitás – Nagyvizit Aczél Gézánál*, Litera.hu, 2013. október 31.], hogy az identitásodra vagy a legbüszkébb. Arra, hogy az évtizedek alatt sikerült megőrizni a lap szellemi függetlensége mellett a sajátodét is. Egyébként szembetűnő, hogy az autonómiára formált jog visszatérő eleme a válaszaidnak akkor, amikor egy-egy interjújában erkölcsi alapelveidről kérdeznek. Az említetteken túl milyen tapasztalatok voltak azok, amelyek ennyire fontossá tették a függetlenséget a számodra?

Aczél Géza: Közhelyesen már célozhattam rá, milyen apokaliptikus viszonyok között vergődött a nemzetünk. Nemzedékünk szerencsére két diktatúrával megúsza, egy harmadikról is vannak sejtéseim, de erről itt nem szólok, hátha csak téves költői vízió. Annyit viszont az ó-kínai bölcsességek közül megjegyeztem, hogy a nagy kék ég alatt káosz uralkodik. Ez elől szinte egyetlen menedék a kis független ideológiai centrumok kialakítása volt, az identitás megőrzése, mely még a legvadabb időkben is úgy-ahogy működött. Ebben a légkörben formálódtunk, s szakmai megegyezés volt abban, hogy hasznosabb a kulturális értékek továbbmentése, mint kancsal rímekkel lövöldözni a tankokra. Itt is a morális kérdések a legbonyolultabbak. Esetenként vajon ki dönti el, hogy megannyi kompromisszum önös érdekekhez kötődik-e, vagy a közérdek megbecsüléséért kötik. Leghasznosabb, ha mindkettőért. Mivel az egyensúly megbomlásával gyakran ránk szakad a frusztráltság kevéssé kívánatos lavinája.

Juhász Tibor: Az évtizedek során megrendült-e benned a hit, amely a szakmai értékek kizárólagos képviselőjére indítattott?

Aczél Géza: Ez a hit bennem sosem volt túl erős. Mármint ami a megszállottságot és a kánonhoz való ragaszkodás kényszerét illeti. Botladozó költészetem elindulásával viszont, némi kispolgári attitűddel tűzdelve, természetesnek vettem, hogy immár kikerülhetetlen, hogy szakmámat lehetőségeim szerint minél alaposabban elsajátítsam, ebből adódó feladataimat tisztességgel ellássam. Olykor talán ötletgazdagon is, ám ezeket a szikrákat gyakran felelőtlenül szétszórtam a megmaradt mezőkön. Közben pályám az irodalmi közegben hol alásüllyedt, hol túlemlkedett, én a kettő között érzem a magam helyzetét reálisnak, s ebből a nézőpontból szemlélem a mai verstenger hullámzásait. Szimpatizánsaim olykor féltően szóltak: hajts, öreg, mert lemaradsz. Egyre gyakrabban kérdeztem vissza: honnan?

Juhász Tibor: Ajakon születél, Nyiregyháza érettségiztél, Debrecenben szerztél diplomát. Itt doktoráltál és telepedtél le, holott saját elmondásod szerint egész életedben hegyek közé és vizek mellé vágytál. Mikor tettél le arról, hogy más tájakra keress magadnak otthont? Mi hajtott? Mi marasztalt?

Aczél Géza: Egy kis abszurdot még hozzáteszek: egész életemben víz- és tériszonyom volt, hiszen ez a tájék nem éppen változatos domborzatáról híres. A szorongást valószínűen a diákkori élmények írták felül, iskolai kirándulásaink bevált terepe, Tokaj, ráadásul tiszta időben intézményünk tetejéről a Kopasz csúcsa is odakéklett. Helyben pedig az összetalálkozó Tisza és Bodrog esztétikai előképzés nélkül is megérezett harmóniája. Számomra külön büszkeség volt, hogy a hegycsúcsra való felfutást rendszeresen én nyertem, ameddig nagy barátunk '56 után a rádióadásokat zavaró óriási lokátorait oda nem telepítette. A továbbiakat már a kényszer szülte. Egyetemi éveim alatt társammal összeházasodtunk, gyorsan született két gyermekünk, a többit a társadalom úgy ismeri: röghöz kötés. Ám mai napig a tévé „független” politikai adásai helyett a világ káprázatos hegyvidékeiről és folyóiról készített kisfilmeket bámulom, és szomorkodom.

Juhász Tibor: A veled készített interjúkat olvasva feltűnt az is, hogy az életed és pályád leküzdendő nehézségeiről beszélve megkülönböztető jelentőségűnek tartod a vidékiséghöz és a kisvárosban való élethez köthető tapasztalatokat, azok minden pozitívumával és negatívumával együtt. Az identitásodnak még ma is fontos elemei ezek?

Aczél Géza: A vidék emlékezete életem első két évtizedéhez kötődik, a debreceni évtizedeket már nem tekintem ide tartozóknak. Normális esetben ez az időszak csak a gondtalan ifjúságot, a családi összetartozás melegét, a kifogyhatatlan diákcsínyeket, az aprócska szerelmi lángolásokat, a virtuális rivalizálásokat jelenti az adódó nehézségekkel együtt. Gondolom, ezek az élmények a legáltalánosabb emberi sorsokba is beletartoznak. A mélyebb összefüggések az eszmélkedés korszakához köthetők, mikor az ifjú neveltetését, korábbi szokásait szembeesíti egy idegen valósággal. Ha közelebb hajolunk az irodalmi életművekhez, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy irányzatoktól szinte függetlenül, realisztikusan vagy különböző stílbravúrok mentén a szerzők sem tudnak végleg elszakadni a gyökerektől, önmaguk állnak a tükörbe, létük lényegét kutatva és magányosan. Az említett identitást tudatosan kerestem, azzal az utólagos felismeréssel, hogy az alkotói lejtmenetben gyakran túlerőltettem és a monotonosság felé tereltem.

Juhász Tibor: Az intézményrendszeri viszonyok miatt legtöbb munkád csak késve jelenhetett meg, ennek következtében például az érkező prózáid szemlélete, a bennük mozgósított szaknyelv bizonyos értelemben már a kiadáskor meghaladottnak tűnt. Költőként és szerkesztőként a saját munkáddal kapcsolatban valaha felfigyeltél hasonló csúszásra, diszkontinuitásra?

Aczél Géza: Irodalomtörténeti munkálkodásom külső körülményei elég szerencsétlenül alakultak. Pályám a '70-es évek elején indult, olyan irányzatok színrelépésével, mint az irodalmi strukturalizmus, a dekonstruktívizmus, korunk biológiájának nyelvi forradalma, az első számítógépes szövegkísérletek, a modernizált folklór, a neo-avantgárdban továbbgondolt századeleji formabontó törekvések, a szemiotika, a konkrét költészet szemantikai szempontú szövegelhagyása és számos más korsze-

rú törekvés oldalvizében. Ezek már csak részben voltak feldolgozhatók számomra. Mégis úgy éreztem, Kassák hatalmas életművének felgyűjtésével, a rengeteg fehér folt lehetséges feltárásával, némi ideológiai bátorsággal ezt a munkát kissé lekezelő maghaladottnak minősíteni. Ha nem is mindig az elődök színvonalán, de a pozitívista irányba tolt jellegével sem sokkal ütött el az akkor igen rangosnak számító Akadémiai Kiadó Irodalmi Könyvtár monográfiáinak természetétől. Nem beszélve a forgácsokról, melyek egyik terméke egy Tamkó Sirató-kismonográfia és a vizuális költészet iránti érdeklődés. A magyar avantgárd líra történetének megírása meg nem valósult kedves terv maradt ugyan egy majdnem befejezett Barta Sándor-kismonográfiával együtt, ám a szovjet földön kivégzett költő külhoni anyaga természetesen hozzáférhetetlenné vált. Erre a késésre jött még 4-5 év, mikor a kiadónak holland tulajdonosa lett, s úgy hírlett, csak a lexikonokat és a szótárakat favorizálja. Úgyhogy a házon belüli támogatóim menet közben azzal vigasztaltak: nyugi, a kézirat még az udvaron álló nagy konténerben lapul, nem reménytelen. A költő és a szerkesztő viszonya az egy más történet. Itt majdnem azt mondom, nincs érdemleges diszkontinuitás. Bár az irodalomelmélet közben szinte önjáróvá vált, rengeteg korszerű felismerésével az adott művek gyakran csak terepgyakorlatoknak tűntek, mint a szakmai önigazolás fontosabb állomásai. Erre az irodalmi közélet kezdetben jóformán nem is reagált. Igen komoly és felkészült szerzők a róluk írt tanulmányok, monográfiák után riadtan szaladgáltak körbe-körbe: nem értem, most akkor jó vagy rossz író vagyok? Persze, az izgalmas új szellemiségnek jórésze minden bizonnyal beépül egy alakuló modern civilizáció vérvörébe. De ehhez még két adalék. Érdekes módon, recenziós vagy előadói állapotban a mai szakma is emészthetőbben fogalmaz, s nem mindig találja a témához az új ihletettség bekódolási módozatait. A másik: a vaskosabb kritikákkal sokszor magam is esygetértek, s ha némi empátia is követi azokat, megtiszteltetésnek veszem.

Juhász Tibor: A '80-as években nem volt egyértelmű, hogy megmaradsz-e a költészet területén. Ugyanis a '83-ban megjelent *A mánia terjeszkedése* című verseskötetted után úgy tűnt, a filozófi pálya mellett kötelezed el magad, és ezen a '90-es években megjelent két verseskötetted sem változtatott. Meséj, kérlek, erről az időszakról! Költőként valóban az elhallgatás fenyegetett?

Aczél Géza: Intézeti éveimben a tudományos környezet és a hatalmas köteles könyvtár hátterével komoly választás elé kerültem. Az oktatók többsége hagyományosan az *Alföld* szerkesztői is voltak, s alig várták, hogy a tehetségesebbnek tűnt hallgatókat bevonják a folyóirat kritikusai körébe. Kaszaboltam is rendszeren, a pályakezdő művekről írtam elsősorban sorozatot, megalapozva ezzel néhány életre szóló befagyasztott barátságot. A filozos áttörés viszont Barta professzor felől érkezett. Egyszer háromórás legendás szemináriumai egyikén, melyeket a 19. századi irodalomról tartott, a vacogóknak kiosztva a témákat, váratlanul rám tekintett, s így szóla: Kassák Lajos: *A ló meghal, a madarak kirepülnek*. A keletkező döbbenethez hasonlókat bizonyára sokan átéltek már. Innentől vége lett a meglehetősen lazára fogott diákoskodásnak, az író fellelhető művei, tanulmányok és kutatószobák következtek, nem minden nehézség nélkül. Hiszen a szerző még éppen csak visszatért belső száműzetéséből, az avantgárd a hivatalos politikában szitokszónak számított, korszerű

szakirodalom nélkül. Az irányjelző a Nagy Testvér, ha jól emlékszem, *Modernizmus* című tanulmánykötete volt [ők sokáig így nevezték az avantgárdot]. Beköszönő mondata valahogy így hangzott: A modernizmus a rothadó kapitalizmus terméke. Mintha csak mai hangokat hallanék. Erőlködéseimet a '70-es évek elején ráadásul néhány apró siker is követte. A pécsi diákköri konferenciának Kassák-verselemzésekkel egyik nyertese lettem, korai korszakából hamarosan ledoktoráltam, s kezdtek érkezni a témakörhöz kapcsolódó megbízások. Ezzel szemben állt vékonyka lírámbizonytalan útkeresése, a versszerkesztők némileg ironikus kérése: ha megírtad az idej versedet, nekem küldd el. Magam is úgy éreztem, ez együtt nem megy. Fel-feltűntem még a poézis mezején, de már nem ez volt a fontosabb.

Juhász Tibor: A 2000-es évek eleje óta azonban sorra jelennek meg a versesköteteid. Az 1999-ben napvilágot látott Kassák-monográfiád kiadása után, a címükben zárójeles szóösszetételeket tartalmazó könyveid megjelenésekor viszonylag hamar világossá vált, hogy nem költői visszatérésről, hanem egy olyan megújulásról van szó, amely újrapozicionálja a korábbi versesköteteidet. Mi történt a költészetedben a 2000-es évek elején? Lezajlottak vagy inkább elkezdődtek azok az alakulások, amelyek a líranyelvedet illetően is változást hoztak?

Aczél Géza: A főntebb vázolt nyüglődések után hamar rájöttem, rosszul döntöttem. Részben a szakma imponáló erősödése, másrészt a nyelvekhez való viszonyom bizonytalanított el. Lehet azt mondani, hogy a géniuszok életük bármely szakaszában képesek a megújulásra. Lehet. Én tágabb köreimben úgy láttam, a fogékonyabb fiatal időszakban kialakult izlésvilág, társadalmi szemlélet, szociális érzékenység vagy életfilozófiának nevezhető bölcselkedés az emberrel marad, ezeket tudja hitelesen tovább vinni. Az értékképződés problémája a nemzedékek egymást követő iramában eléggé csalafinta dolog, hiszen látszólag mindig a túlélő az okosabb. De nem sokáig, jönnek majd a következő nemzedékek. Nem véletlen, hogy ekkor már, részben tudat alatt, a nyelveket kezdtem kerülni. Éreztem, a tudósi pálya komoly nyelvtudás nélkül csak amatőrként folytatható. Holott voltak vonzalmamnak előzményei. Gimnazista koromban több jelentős verseny döntőjébe jutottam, de hát az orosz esetében a mezőny tele volt az ideiglenesen hazánkban állomásozó tisztek gyerekeivel [akiknek ekkortájt nagy tömegekben adták át az öröklakásokat], latinból pedig a katolikus papjelöltek már akkor csomagoltak, mire a sporttárs megértette a gyönyörű kérdéseket, melyek 10-15 sorosak voltak, s többnyire a szöveg közepén kezdődtek. Mivel azonban iskolánk igazgatója a munkás-paraszt hatalom igen elszánt harcosa volt, mindenkit szuszakolt volna továbbtanulni a Szovjetunióba. Én, naiv lélek, el is határoztam, megpróbálkozom a keleti nyelvek szakjával. Együtt hasalhattam volna a sivatagi homokban Chrudinák Alajossal. De a sors kegyes volt, abban az évben csak egyetlen bölcsészfélének mondott kurzus indult, Leningrádban a kenyérgyártók és tésztaiparítók szakja. Szóval kezdtem visszakíváncozni a műfordításhoz. Orosz szakosként elég sokat fordítottam a feltörekvő új hullám tagjaitól, Jevtusenkótól Rozsgyesztvenszkijig, Voznyeszenskijtől Bella Ahmadulináig. Kezdték kapni világirodalmi fórumoktól a megbízásokat, ám hamar kiderült, a fordítói világban valóságos maffia uralkodik. Nem tudom, hogy mostanában mi a helyzet, de akkor néhány kiváltságos mester 20-30 évre összeszedte

a tervezett anyagokat, csak hogy más hozzá ne férjen. Elakadtak az ambícióim. Némi frusztráltsággal az angolt és a franciát gyorsan abbahagytam, mivel nagyképűségnek véltem, hogy egy szót kétszer kell megtanulni: leírva és kiejtve. A németben irracionálisan sok a mássalhangzó, a spanyol egy perui ösztöndíjjal majdnem összejött, de épp akkor űzték ki az inkák földjükről a kommunistákat. Így nemhogy Lomb Kató nem lettem, vénségemre már a magyar nyelvvel is küszködöm. De hát valahol ezekbe a kalandokba már kezdett visszatérni néhány lírai attitűd.

Juhász Tibor: A recepció szinte egybehangzó állítása szerint a fordulat leginkább abban a poétikai elmozdulásban jelölhető ki, hogy a 2003-as *[ablak][szakács]* című kötettől kezdve egyre körültekintőbben rögzítetted a versbeszélő pozícióját. Te magad hogyan látod ezt? Mi az, ami elválasztja az ezredforduló előtt és után írt verseidet? Mi teremt mégis kapcsolatokat közöttük?

Aczél Géza: Én annak idején eléggé szentimentális alanyi költőnek indultam. Ha másért nem is volt hasznos a több évtizednyi irodalomtörténeti kutakodás, arra mindenképpen elegendő, hogy lassan megfogalmazódott bennem egy sokszínű intellektuális költészet igénye. Baráti közelségben is ezt tapasztaltam: Orbán Ottó, Tolnai Ottó, Petri György, Oravecz Imre [aki egy ideig sógorom is volt], Tandori Dezső és többek törekvéseiben, még akkor is, ha utóbbival a kilométeres telefonbeszélgetések és a kazalnyi levelezés ellenére személyesen sosem találkoztam. A gondolati költészetben maguktól adódnak az önreflexiók, melyekben elméleti élményeiről a költő önmagával eltársalog, mintegy kiegyenlítve a személyesség és a tárgyiasult lét ellentmondásait. Ebben a folyamatban emberileg és ideológiailag szinte revelációként hatott Vajda Mihály filozófiai intézetének megalakulása, mely megmozgatta a konzervativizmusba ragadt városi elit fantáziáját is. Főszerkesztőként ezért is ragaszkodtam egy olyan liberális főmunkatárshoz, aki további szemlélettágító kapcsolatot teremthet a fővárosi műhelyek és a lap között. Végül ezt a partneri viszonyt az egyetemre az Irodalmi Intézetből lejáró Angyalosi Gergely vállalta. A korábbi költészetem és az említett kötet közötti kapcsolatot az egykori tematikai tájékozódás és az előre mutató formai kísérletezések előzményei alapozhatták meg.

Juhász Tibor: Érdekes megfigyelni, hogy a költészetedben hogyan válik dominánssá egy belső rímekkel telített, margótól margóig [a recepciód és a te szóhasználatoddal: „faltól falig”] tartó sorokból álló verstípus. Mintha kezdettől fogva létezne egy meghatározó versidom a pályádon, és egymás után olvasva a köteteidet, az avantgárd képalkotású hosszúversek, a makámaszerű prózaversek, az akár szabadszonettként is leírható költemények sorát, nem tűnik alaptalannak a feltételezés, miszerint te időszakosan alakítottál ezen a versidomon. Milyen a viszonyod a formához?

Aczél Géza: Először talán az írás technikai részleteit kell végiggondolnunk. Képzelnünk el egy olyan emberöltőnyi folyamatot, melyben gyorsan változnak az önkifejezés eszközei. Én még az '50-es évek körül bátyám palatábláján firkálgattam, majd jött nagyapám zsírceruzája mint a mozgópostás igazi fegyvere, s konszolidáltabb állapotban az egyszerű színes vagy fekete ceruza. Iskolába jutva hamar előkerült

a mártogatós toll, melynek időszaka még nem tartozott semmilyen egyéni alakításhoz, de legalább fejünk búbjáig tintások lettünk valamennyien. Majd következett egy kisebbfajta forradalmi változás, a magyar találmányú golyóstoll, mely első hullámában majdnem annyira folyt, mint a tinta. Nos, írogatásom valahol ezidőtájt indulhatott. Az albérletek, szabad terek, vendéglátóhelyek pontosan fedték a készülő művek formai lehetőségeit, hiszen, mondjuk, eposzt ritkán ír az ember egy korcsmaasztalon. Viszont már valami kis gyanú ébredezni kezdett bennem, mikor édesanyám hivatalában hártypapírra lekopogtam a kéziratot, hogy ez ilyen formában valami más. Lelkesülve el is küldtem őket különböző szerkesztőségekbe, hogy legyen nekik mit visszaküldeni. Majd egyetemi és egyéb intézményi lehetőségeimmel élve egyre gyakrabban került elő az írógép. És meglepetésre formát alakított. Sokszor csak azzal, hogy beragadt, nem engedett a sorhosszúságoknak, máskor a klaviatúrajáték szabadított fel költői ötleteket. Még némi morális gondot is okozott, ha az önteltebbje már gömbfejűvel püfölte a tamtamot. A számítógép felbukkanásáról sok szót nem is ejtek. Jó ideje már csak azon tudok írni, s nem csak üzületeim kopása miatt. Hihetetlenül kitágította a művészvilág kifejezési bázisait is, szinte a korábbi konvencionális lét értékeit megkérdőjelezve. De sci-fibe nem bocsátkozom. Tény, hogy a kérdésben érintett verstípusok időszakos átalakításai pontos megfigyelésre utalnak. Lényegében épp az előbb említett írásmódszerek változásai miatt. A forma meghatározó rangúvá válik az alkotáslélektani mikrovilágban, a befogadó státuszának növekedésével, melyek rejtelmeiről változatlanul igen keveset tudunk. Az alkotói szándék kibontakozása mellett egyre inkább az idom kialakulására is figyelünk, mivel nélkülözhetetlen ugyan az üzenet, de esztétikai értelemben legalább olyan értékteremtő szempont, hogy hogyan. Ahogy számítógép nélkül nem született volna meg a galopp-kötetek életrajzi eposza és a „faltól falig” érő prózavers domináns jellege, úgy a makáma belső rímekkel tűzdelt jelenléte sem, melyek a nehézkes prózajelleget voltak hivatottak fellazítani.

Juhász Tibor: Az avantgárdot, amely az irodalomtörténeti és költői érdeklődésedet alapjaiban határozza meg, az új kifejezési formák keresése érdekében kezdeményezett szétszerelési műveletek is jellemzik. Ezzel szemben a te költészeted a formaválasztást illetően inkább tömörszerűséget mutat, pláne, ha elfogadjuk az imént említett, kontinuitást teremtő versidom létezését. Azért is említem ezt, mert sokáig avantgárd költőnek tartottak, és ez mintha egy kicsit rajtad maradt volna, pedig a költészeted egy jó ideje már kibújt a hasonló címkék alól. Jól sejtem, hogy téged elsősorban nem a formabontás érdekelt? Mi volt az, amit átmentettél az avantgárdból a költői praxisodba?

Aczél Géza: Avantgárd irodalom lényegében a '30-as évektől már nem létezett, talán csak a szürrealizmus védte hadállásait. Ám formai újításai és a technikai forradalom után egy más világszemlélet igénye napirenden maradt, nem beszélve az aktivista irányzatoknak a kor szociális feszültségeit ostromló ideológiájáról, mely jócskán megérintették a következő nemzedéket. Vagy beépültek egy születő nagyrealizmus textúrájába, vagy a korszak társadalmi problémáival keresték a kontinuitást. Ami az én szerepemet illeti – nem túl pontos fogalmazással – kintről olykor a kispolgári lázadás kategóriájába soroltatott, nem is indokolatlanul, hiszen szinte minden rokonom hivatal-

nok, tanító, pénzügyi ember volt, így aztán az osztályharcban már az iskolai naplóban is járt nekem a nagy A betű, minthogy alkalmazott fajta. A környezet mentalitásának nyomait persze nem lehetett végleg letörölni, de nem is nagyon akartam. Viszont talán az sem véletlen, hogy sokáig avantgárd költőnek tartottak. Származhatott ez az izmusokkal való korai találkozásomból, irodalomtörténeti írásaim tematikájából, még verseimben is fel-feltűntek gyakran a formabontásra utaló jegyek. Pozíciómat csak erősítette, hogy a vizuális „terror” idején, melynek a párizsi *Magyar Műhely* szerkesztői voltak akkor nem becsült zászlóvivői, főleg a Kassák-kutatások hatására magam is érdeklődtem a vizuális költészet iránt, s *Képversek* címen antológiával bővítve önálló könyvet adtam ki. A témától való távolodás fő oka az volt, hogy maga a vizuális költészet is kimerült, kivándorolt a reklám és az alkalmazott grafika területére, s alkotóit egyre inkább már csak a hűség és az enyhe dilettantizmus élménye motiválta. S mivel vén avantgárd nemigen létezik, inkább kissé nevetséges is, hiába köpködté állítólag tele Kassák perzsaszőnyegét a renitens öreg Tzara, a modernizmus nosztalgiáit cipelve csak elindultak az érintett alkotók egy számvetést biztosító, nyugodtabb élethelyzet felé.

Juhász Tibor: Soha nem egy-egy versben gondolkodtál, mindig a nagyobb szerkezetek érdekelték. Sőt, az utóbbi két évtizedben a kötetciklusok foglalkoztatnak: a galopp-kötetek például önéletrajzi trilógiát alkotnak, a színo-kötetek is hármas kötetblokká álltak össze. Miért a nagylélegzetű szerkezetekben való gondolkodás bizonyul termékenyebbnek a számodra?

Aczél Géza: Valószínűleg avantgárd ihletettség az is, hogy a nyelvi precizitásban hívó, műveiket hosszan csiszolgotó írók művészeti eszménye helyett az izmusokban a teljesség ígérete, ahogy Kassák is írja: a részletek elkerülésével az egy élet igenlése a jövő irodalmának követendő feladata. Egyéni hangzatokkal, de egy meghatározott stílusrend vonzáskörében. Noha a ciklikusság gondolata indulásom idején sem volt távol tőlem (*Mi görögök, Kallódások, Paletta* stb.), a tudományos pályáról történő elkanyarodással a már említett önéletírás ötlete kezdett foglalkoztatni. Mivel nem tartozom az önpusztító, a hétköznapi kegyetlenségektől sem megriadó, naturalista szemléletű alkotók közé, s a lírai késztetésektől is nehezen szabadultam, a prózavers egyéni változatának kialakítása tűnt leginkább ösztönzőnek. Több variációban megírva színesebbé és termékenyebbé válhattak azok a nem túl látványos történetek, melyek korábbi életkörülményeimből adódtak. Ebben jelentősen ösztönzött a marxizmusban kispolgári osztálynak nevezett népcsoport megvetése és kiszolgáltatottsága, történetileg mégiscsak szerény etikai normáiban a Tízparancsolat közelségével. Vallásról most ennyit, mivel a kapcsolatomban velem, olykor beleérző kellő alázattal, nem sokkal több, mint hogy egy feszült politikai rendezvényen nyugtatni igyekeztem egy idegesen körbejáró egyházfit, kezdve a tiszteletteljes Atyámmal, mire ő zordan: fiam, mi azt nem úgy mondjuk. Szóval a csatornák ezekben a töprengésekben nyíltak meg, s olykor túl is csordultak.

Juhász Tibor: A költészetéről való beszéd során tájékozódási pontként Kassák Lajos, Juhász Ferenc és Nagy László munkásságát szokták kijelölni (igaz, utóbbit leginkább az első verseskönyveiddel kapcsolatban említik), és költőként te vállalod is a kö-

zösséget ezekkel az életművekkel. Különböző mértékben bár, de az imént említett szerzők munkáinak teljesítőképességével kapcsolatban rendre fellángol a vita a szakma berkeiben. Irodalomtörténészként hogyan vélekedsz ezeknek az életműveknek a státuszvesztéséről?

Aczél Géza: Nagy Lászlót jelentős költőnek tartom utóéletében is, de ízlésvilágom eléggé elütött az övétől. Inkább hosszúénekeinek friss hangja fogott meg, ami felé gyakran én is igyekeztem. Az időleges vagy végleges státuszvesztés természetes állapot. A történelemben maradnak ugyan érinthetetlen szobrok, hogy egy példát mondjak, ilyen Milton, akit az utóbbi évtizedekben itthon tíznél többen talán kézbe se vettek. Egy közelebbi példa. Nagytudású professzor barátom mondta egyszer rezignáltan néhány fennmaradt felvilágosodáskori bőtolú poétáról, hogy szerinte hatalmas terjedelmű műveiket a megszállott Szauderen kívül végig talán senki sem olvasta. Ezeket az extrém példákat csak azért említem meg, mert megítélésem szerint a státusz igazából egy mulandó állapot, még értékítéleteiben is megbízhatatlan. A szerzők recepciója az utókor szellemisége által erősen determinált, helyzetüket különösen az egykori idollá válásuk is irritálja. Persze, akadnak időleges visszatérők, sorakoztathatjuk az ellenpéldákat, de biztos előrejelzéseket nehezen adhatunk. A közelmúlt literatúrájában gondoljunk csak arra, hogy az érkező próza fél évszázaddal ezelőtti teljes vezérkara eltűnt a hivatkozási jegyzetekből, a túlfavorizált kisregényeknek nyoma sincs, a lírában, mint látjuk, a posztmodern után szétszerelnek. Ilyen háttérrel nehéz meghatározni a Kassák- és Juhász Ferenc-vonzalmak lényegét. Az avantgárd mester intézményszerű működése a visszatérők egyik példája lehet, hiszen műhelyéből számos világhíresség került ki több művészeti ágban, s az ő érintettségük rendre visszautal a hazai pályakezdésre. Juhász bizonyos fokig mostanában nyelvünk ismert nagyvilági korlátjainak és a hazai hatalmi harcoknak az áldozata. A korábbi rendszerhez való kötődése miatt nem kétséges, hogy zavarta a demokratikus érzelmeket, és ezért az utána jövők gyorsan el is követtek két megmagyarázhatatlan szakmai hibát. Talán egyedülként rögtön betiltották az előző évtizedek egyik legszínvonalasabb folyóiratát, az *Új Írást*, másrészt – eposzainak esztétikai megítélésétől tekintünk most el – egyesek mintha tolokocsiban méregették volna az egykori világbajnok rúdugrót. Holott 60–70-es évekbeli kompozíciói modern természettudományos világképükkel, egyetemes létértelmezésükkel, eredeti látomásos képszerűségükkel legalábbis egyenrangúak voltak újjörög, latin-amerikai, északi, dél-amerikai kortársainak Nobel-díjas produkcióival. A sok zaklatás után egyik utolsó találkozásunkon nagyon fáradt szemekkel szétteltekintve azt kérdezte: mondd, most jobb? Nem tudok hiteles választ adni, mivel egész pályámon nagyon elfogult voltam vele kapcsolatban.

Juhász Tibor: Tavaly jelent meg a *[szino]lira* harmadik része, amely egy lehetetlen vállalkozás zárata is egyben. Egy trilógiáról van szó, amelynek részeiben 200-200, döntően 12 soros verset vettél fel. Ezek a sorok a címeikkel, azaz egy sajátos szójegyzék alfabetikusan rendezett szavaival létesítenek értelmezői párbeszédet és/vagy asszociatív kapcsolatot. Miért ezekre a szavakra esett a választásod?

Aczél Géza: Annyit helyesbítek, hogy mindhárom kötet versei 12 sorosak, de ezeket is érinti az a régi dilemma, amely a sorhosszúságokra vonatkozik. Olykor a laptükör mérete, a tördelés lehetősége szabadkezet ad a nyomdai előkészületekhez, melyek néha akaratlanul is sértik az alkotói szándékot. Az ideális megoldás persze az lenne, ha a szerző munka közben is fejben tartaná az alaki feltételeket, no de nemigen ez a felismerés ösztönöz az ihlet bekerítésére. A *[szino]líra* megszületése a látszatonál egyszerűbb. Meddő időkben valami abszurd ötletet kerestem egy megszakadó őszi-folyamhoz. Az az elbocsájtó közhely valahogy mindig idegesített, hogy a távozó teljes életet élt, kerek életművet hagyott maga után, és így tovább. Végül a megoldást a véletlen hozta, egy általam kreált mozaikszó formájában. Kezembe akadt az Akadémiai egykötetes szinonima szótára, melyet alkalmasnak találtam erre a célra. Viszont a szavakat nem válogattam, ez a 600 vers a szótár első 600 címszója.

Juhász Tibor: A *[szino]líra* 3. valamennyi recenzense úgy véli, hogy költészeted az évtizedfordulóval ismét közel került az elnémuláshoz. Erre sejtelmesen Te is tettél már utalást akkor, amikor tavaly egy interjúban azt állítottad, hogy több mint egy éve nem írtál verset, majd az egyik „művelt ismerősöd” megszólalását idézted: „öregember miért ír még egyáltalán verseket?” [Jánossy Lajos: *Mindig elégiára hajló alkat voltam*, Litera.hu, 2021. április 8.] Valóban közel állsz az elnémuláshoz?

Aczél Géza: Mit lehet ehhez hozzáfűzni? Minden 75 éves alkotó közel áll hozzá. E kor fölött már nem a teremtő szándék az elsődleges, hanem az a fajta biológiai kiszolgáltatottság, melyben tulajdonképpen egész életünk során léteünk.

